

Slovenska izseljenska književnost, 3 zv.. Uredili Janja Žitnik in Helga Glušič. Ljubljana: Založba ZRC SAZU in Rokus, 1999.

Slovenska izseljenska književnost zajema celotno književnost naših izseljenskih skupnosti po svetu. Prva knjiga predstavlja literarno ustvarjanje zdomcev v evropskih deželah, Avstraliji in Aziji, druga v Severni Ameriki, tretja pa osvetli literarno gradivo Južne Amerike. Monografija, rezultat štiriletnega raziskovalnega projekta Slovenska izseljenska književnost pri Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, je prvi izčrpnjši pregled slovenske izseljenske književnosti. Opravilo ga je enajst slovenskih literarnih zgodovinarjev in štirje sodelavci s področja humanističnih ved: dr. Mirko Jurak, dr. Jerneja Petrič, dr. Igor Maver z Oddelka za germanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, dr. Helga Glušič z Oddelka za slovanske jezike in književnosti iste fakultete, dr. Taras Kermauner, mag. Barbara Suša, dr. Irene Mislej, mag. Mihael Kuzmič (vsi iz Ljubljane), literarni zgodovinar Lev Detela z Dunaja, poznavalca slovenske književnosti v Južni Ameriki dr. Martin Jevnikar in dr. Zora Tavčar iz Trsta, doktorandka Avgušтина Budja iz Landskrone ter odgovorna nosilka projekta in glavna urednica publikacije dr. Janja Žitnik, literarna zgodovinarica z Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Obsežno delo slovenske bralce seznanja tudi z gradivom, ki jim je bilo prej zaradi ideoloških ali drugih razlogov neznano: predvojna slovenska književnost v Evropi in Južni Ameriki, prekmursko slovstvo v ZDA, leposlovno ustvarjanje Slovencev na Švedskem, književno delo slovenskih izseljencev v angleškem in španskem jeziku.

Raziskava slovenske izseljenske književnosti poleg literarnega dela več kot sto štiridesetih avtorjev prinaša tudi popis različnih oblik izseljenskega delovanja. Poleg narodove celovite, skupinske kulturne in društvene dejavnosti razkrivajo literarnozgodovinske analize tudi podobo posameznikove usode in njegovo intimno doživljanje sveta. Zaradi obsežnosti celotne monografije bo literarna recenzija trodelna – sestavljena iz razmišljanj o vseh treh knjigah.

Slovenska izseljenska književnost 1, Evropa, Avstralija, Azija

Slovenska izseljenska književnost 1 zajema kulturno in književno ustvarjanje slovenskih izseljencev v Evropi, Aziji in Avstraliji. Delo, ki obsega 400 strani, uvajajo tri poglavja, v katerih Janja Žitnik pojasnjuje glavna raziskovalna izhodišča, potek in namen dela, predstavi enajst literarnih zgodovinarjev in štiri sodelavce s področja drugih humanističnih ved, ki so pri projektu sodelovali. Osvetljuje razmere, v katerih je nastajala književnost slovenske diaspore, določi njen pomen za splošno narodovo kulturno, umetniško in zgodovinsko podobo ter navaja ključne probleme pri vrednotenju slovenske izseljenske književnosti v domovini. V zgoščenem informativnem pregledu poroča o dosedanjih študijah o slovenski izseljenski književnosti. Sledijo trije razdelki, v katerih je posebej obravnavana evropska, posebej avstralska in azijska izseljenska književnost, zadnji razdelek zajema bio- in bibliografije. Delo zaokrožata osebno in periodično kazalo.

Najobsežnejši razdelek prinaša raziskave Avguštine Budje, Leva Detele, Marjana Drnovška in Janje Žitnik o slovenski izseljenski književnosti v Evropi. O izseljevanju Slovencev v razvite evropske države do leta 1940 piše Marjan Drnovšek. Ugotavlja, da so korenine izseljevanja pri Slovencih že stare. Slovenci so npr. sodelovali v starejših selitvenih procesih kot del širšega, iz jugoslovanskih dežel usmerjenega slovanskega toka v Italijo, pri čemer postavlja vrhunec tega procesa v čas od 15. do 17. stoletja. Opozarja, da tako slovensko kot evropsko zgodovino pisje ločuje starejša selitvena gibanja od t. i. mo-

dernih selitev v 19. stoletju. Sloveni in definira pojme emigracija, imigracija, integracija in asimilacija. Pojem izseljenstvo definira širše kot SSKJ: pojmuje ga kot celoto procesov in pojavov od odhoda z doma, tj. izselitve ali emigracije, do prihoda v tujino, tj. priselitve ali imigracije, vraščanja v novo okolje (integracije) in izginjanja (asimilacije). Navaja razloge za zapuščanje domovine (od ekonomskih, verskih, političnih, nazorskih do popotniških in drugih) in razpravlja o vplivu 1. svetovne vojne na izseljevanje (pomanjkanje moške delovne sile, razvijajoče se gospodarstvo). Posebno pozornost posveti ustanavljanju prvih slovenskih izseljenskih društev (sprva jim pripisuje izrazito karitativno vlogo, nato pa preoblikovanje v kulturna, prosvetna in družabna središča Slovencev), vlogi izseljenskih duhovnikov in učiteljev, ohranjanju slovenskega jezika in izseljenskim knjižnicam (ustanavljali so jih predvsem prizadevni posamezniki). Poleg časopisnega in revijalnega tiska iz domovine obravnava tudi tistega, ki je izhajal v priseljenjskih domovinah, pri čemer poudarja, da je na obstoj tiska pogubno vplivala maloštevilnost in razpršenost bralstva ter velika mobilnost slovenskih izseljencev. Ugotavlja, da je po 2. svetovni vojni za priseljence iz drugih držav od vseh evropskih držav najbolje poskrbela Švedska. O slovenskih izseljencih na Švedskem po letu 1945 piše Avgušтина Budja, Janja Žitnik pa obravnava leposlovni odziv slovenskih izseljencev v drugih evropskih deželah do leta 1945. Slednja navaja, da predvojno slovensko izseljenstvo kljub sorazmerno velikemu številu literarnih poskusov ni dalo velikega književnega ustvarjalca. Med vidnejše dosežke slovenske kratke proze uvršča zbirko *Med osem in osemdeset* (1987) Janka Lavrina, slovenskega komparativista mednarodnega ugleda, ki je od svojega tridesetega leta do smrti živel v Veliki Britaniji. Poseben pomen pripisuje Lavrinovemu uvajanju ruske književnosti, literarnoteoretičnih in -kritičnih pogledov v angleško kulturno zavest, njegovim primerjalnim študijam s področja evropske književnosti ter literarnokritični metodi, s katero je oblikoval poglobljene psihološke prikaze književnih ustvarjalcev. Izpostavlja tudi pesniško in avtobiografsko ustvarjanje Vojeslava Moleta, ki je večino časa med vojnami in po 2. svetovni vojni preživel v Krakovu, pri čemer ugotavlja, da avtobiografija *Iz knjige spominov* (1970) ne dosega umetniške ravni, literarni razmah je Mole dosegel v poeziji. V posebnem poglavju popiše slovenske pisatelje in izobrazence na Dunaju, določi vlogo Dunaja pri formiranju slovenske humanistične inteligence ter njegov pomen za uspešen razvoj suverene slovenske nacionalne književnosti. Povojno slovensko zdonsko književnost v Evropi analizira Lev Detela. (Sinonimno rabo pojmov izseljenstvo in zdomstvo utemelji Janja Žitnik v Uvodu (14).) Med poglavitne literarne dokumente slovenske zdonske književnosti v začetnem obdobju prišteva nekatera književna dela Tineta Debeljaka (npr. pesnitev *Velika črna maša za pobite Slovence*, 1949) in Karla Mauserja (npr. povest *Rotija*, 1947, roman *Kaplan Klemen*, 1965, najobširnejše prozno delo *Ljudje pod bičem*, 1963, 1964, 1966). Določi tri »zdomske kroge« in njihove predstavnike. V tržaško-goriški zdomski krog uvršča Vinka Beličiča, Stanka Janežiča, Franca Jezo, uredniško in kritiško delo Jožeta Peterlina, Martina Jevnikarja in z zdomskimi književniki povezana primorska zamejca Avgušтина Želeta ter Štefana Tonklija. V koroški zdomski krog sodijo Metod Turnšek, Janez Polanc in begunsko obdobje Jožeta Urbanije – Limbarskega, v rimskega pa (Karel) Vladimir Truhlar, Rafko Vodeb ter esejistično in kritiško delo Franceta Dolinarja. Obravnavani so še predstavniki slovenske zdonske književnosti v Belgiji, Veliki Britaniji, Franciji, Nemčiji, Španiji, Avstriji, posebej na Dunaju (o Levu Deteli in Mileni Merlak Detela piše Janja Žitnik), v Nemčiji, Švici ter na Švedskem (o tem Avgušтина Budja).

Janja Žitnik ugotavlja, da je bil Lev Detela, kljub dejstvu, da je večino svojega leposlovja objavil v slovenščini, deležen mnogo večjega priznanja v nemškem govornem prostoru kot v Sloveniji. Razlogi so bili predvsem politični. 31 Detelovih knjižnih izdaj razvrsti v

naslednje skupine: slovenska avantgardistična (pretežno nadrealistična) proza, poezija in dramatika, avtobiografski in zgodovinski roman, esejistika, literarna zgodovina in kritika ter nemška avantgardistična proza, pesmi, dramatika, esejistika in prevodi. Prevladujejo prozna dela, vendar črtice in novele, polne lirične metaforike, razkrivajo introvertiranost pri iskanju literarne snovi in izraza. Žitnikova vidi v Deteli prej pesnika kot pisatelja, vsekakor pa izjemnega umetnika. Med vodilne slovenske pesnice v evropskem zdomstvu uvršča Mileno Merlak Detela, pri kateri prepozna – poleg izpovedovanja intimnih ženskih čustev in ranljivosti – sledenje značilnejšim delom Leva Detele, kar se kaže v slikovitih surrealističnih parabolah in njihovi večpovedni sporočilnosti.

Med prevajalci povojne slovenske zdomske književnosti v Evropi navaja Lev Detela med drugimi npr. Ferdinanda Kolednika, Gerolda Schmidta, Hildo Bergner, posebno poglavje pa posveti besednim ustvarjalcem, integriranim v matično življenje (omenjeni so npr. Evgen Bavčar, Brina Švigelj Mérat idr.).

Drugi razdelek obravnava slovensko izseljensko književnost v Avstraliji in Aziji. Igor Maver poroča o Slovencih v Avstraliji ter literarnem ustvarjanju avstralskih Slovencev v angleškem jeziku; Barbara Suša pa v slovenskem jeziku, ista v Sklepu povzame literarno snovanje avstralskih Slovencev od prve polovice 50. let, ko beležimo začetke v slovenskem jeziku, do leta 1998, ko je izšla knjiga in film Richarda Flanagana *The sound of one hand clapping* (Zvok ene ploskajoče roke). Med avstralskimi Slovenci, ki so ustvarjali v slovenskem jeziku, izpostavlja Pavla Grudna, Berta Pribaca, Cilko Žagar, Petra Košaka, Jožeta Žoharja in Danijelo Hliš, slednji posveča posebno pozornost tudi Igor Maver, in sicer med tistimi, ki so ustvarjali v angleškem jeziku (poleg Hlišove še Michelle Leber, Irena Birsa, Ivan Kobal, Janko Majnik in Victoria Zabukovec). O dveh slovenskih književnih ustvarjalcih v Aziji – Jožetu Cukaletu in Vladimirju Kosu – piše Lev Detela. Poroča, da v Aziji in Afriki ni obsežnih slovenskih skupnosti ali kolonij, posamezniki, med njimi posebej misijonarji, pa novinarsko-informativne sestavke pogosto širijo v intenzivno doživeta osebna pričevanja, vendar brez posebne literarne vrednosti (npr. Pepi Labreht iz Benina, Lojze Letonja idr. z Madagaskarja, Zvonka Mikec iz Angole, Bogdana Kavčič iz Ruande.) Kvalitetnejše pesmi in krajšo prozo je v Kalkuti v Indiji (vmes tudi v Daki v Bangladešu) ustvarjal Jože Cukale. Murskosobočan Vladimir Kos, profesor na tokijski katoliški jezuitski univerzi Sophia in misijonar v revnem tokijskem predmestju, je po mnenju Leva Detele eden najzvirnejših, najkvalitetnejših in najplodovitejših literatov slovenskega zdomstva, za katerega je značilna individualistično izostrena, formalno preoblikovana in vsebinsko modernizirana pesniška dikcija, uveljavil pa se je tudi kot pisec kratke proze in publicist. Podobno meni tudi Helga Glušič, saj v sklepih misli *Slovenske izseljenske književnosti 3* (358) pripisuje poeziji Vladimirja Kosa posebej pomembno mesto v celotnem izseljenskem pesništvu. V Sloveniji sta izšli dve Kosovi knjigi: *Eseji z japonskih otokov* (1997) in izbor pesmi *Cvet, ki je rekel Nagasaki* (1998).

Bio- in bibliografije tvorijo tretji razdelek *Slovenske izseljenske književnosti 1*, prispevali so jih Avgušтина Budja, Lev Detela, Igor Maver, Barbara Suša in Janja Žitnik. Informacijsko vrednost monografije bogatita poleg vsebinskega še osebno in periodično kazalo (sestavila sta ju Zvezdana Bizjak – Pitamic in Jure Žitnik). *Slovenska izseljenska književnost 1* je izreden prispevek slovenski literarni zgodovini. Prinaša pregled različnih oblik izseljenskega delovanja (tako kulturnega kot književnega) treh zemljepisnih področij (Evrope, Avstralije in Azije), pri čemer obsega bio- in bibliografski pregled preko 40 književnih ustvarjalcev. Poleg sistematičnega in vsestranskega pregleda delovanja izseljencev, v katerem odseva spoštovanje do slovenskega izseljenskega ustvarjanja, znanstveno-raziskovalna zagnanost in potreba po strokovnem informiranju, skuša monografija

raziskano gradivo ovrednotiti in izluščiti bisere slovenskega izseljenskega književnega ustvarjanja. Sourednica monografije Helga Glušič med evropskimi književnimi ustvarjalci na Dunaju izpostavlja Leva Detelo in Mileno Merlak Detela, v Veliki Britaniji Janka Lavrina, na Tržaškem Vinka Beličiča, v Rimu Vladimirja Truhlarja ter v nemščini napisane romane Igorja Šentjurca. V Avstraliji, kjer se je najbolj razvilo pesništvo, uvršča med vrhove slovenskega izseljenskega književnega ustvarjanja Berta Pribaca, Jožeta Žoharja in Pavla Grudna, v Aziji pa Vladimirja Kosa.

Delo je splošno uporabna sintetična in analitična monografija, namenjena vsem, ki bi se želeli o slovenskem izseljenskem kulturnem in književnem delovanju poučiti na poljuden in sistematičen način. Da monografija lahko služi tudi kot učbeniško gradivo, temelj za natančnejše raziskovalno delo, dokazuje njena splošna informacijska vrednost, sistematičnost, likovno-grafična oblikovanost, predvsem bogato slikovno gradivo, in preglednost.

Alenka Žbogar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenska izseljenska književnost 2, Severna Amerika

Pregled ustvarjanja Slovencev v Severni Ameriki so pripravili priznani slovenski raziskovalci izseljenske književnosti, to so Janez Stanonik, Mirko Jurak, Jerneja Petrič, Helga Glušič, Janja Žitnik in Mihael Kuzmič. V pregled so uvrščeni vsi avtorji ne glede na ideološko pripadnost in vsa dela, ki so napisana v slovenskem ali angleškem jeziku, saj pri avtorjih druge in tretje generacije izseljencev občutek pripadnosti slovenskemu narodu ostaja, čeprav je njihovo jezikovno znanje šibko. Da gre za izčrpen prikaz, nam kaže že obseg knjige, ki znaša skoraj 500 strani, pri čemer obsega pregled književnosti v ZDA okoli 300 strani, ustvarjanje v Kanadi približno 100 strani, ostalo pa je namenjeno biografijam in bibliografijam posameznih avtorjev ter kazalu oseb in periodike.

V prvem delu je predstavljena slovenska književnost v ZDA, in sicer je razdeljena v tri obdobja: književnost Slovencev v ZDA pred letom 1891, književnost slovenskih priseljencev in njihovih potomcev od leta 1891, književnost novih slovenskih priseljencev po letu 1945, posebno poglavje pa je posvečeno literarni dejavnosti prekmurskih Slovencev.

Janez Stanonik piše, da prvo obdobje obsega čas od odkritja Amerike in prvih slovenskih priseljencev do leta 1891, ko začne v Chicagu izhajati prvi slovenski časopis *Amerikanski Slovenec*. Najznačilnejša literarna oblika tega obdobja so pisma, najdemo pa tudi potopise, avtobiografije, verskopoučna dela, poljudnoznanstvene tekste ter prve zametke poezije. Osrednje mesto zavzema delo Friderika Barage, podrobneje pa so obravnavani še Ivan Ratkaj, Marcus Antonius Kappus, Ferdinand Konšak, Franc Pirc, Andrej Bernard Smolnikar, Janez Čebulj in Anton Fister. Literarno najobsežnejše je drugo obdobje. Jerneja Petrič poroča, da so bili slovenski priseljenci preprosti, večinoma neizobraženi, zato so bili sprva tudi njihovi leposlovni prispevki skromni; polagoma pa so se izoblikovali posamezniki z nekaj več formalne izobrazbe in ti so postali nosilci kulturnega gibanja, časnikaštva in umetnosti. Na področju proze je pogost realistično-naturalistični koncept pisanja, ki se kaže v t. i. proletarski književnosti, dokumentarni prozi, avtobiografijah, potopisih, občasno se pojavlja humoristično pisanje, pomembna pa je še mladinska književnost, ki je nastala zlasti za potrebe šolske mladine. Med poezijo prevladujejo razumske, trezne pesmi s socialnokritično tematiko, širok motivni razpon imajo domovinske pesmi, osebnoizpovedna in ljubezenska lirika, v manjši meri nastaja še didaktična poezija

ter satirične in šaljive pesmi. Živahno je bilo tudi dogajanje na dramskem področju, saj so številna društva zahtevala vedno nova besedila, vendar je bilo ameriškoslovenskih dramatikov malo. Igre so nastajale pod vplivom aktualnih dogodkov ali so snov jemale iz zgodovine, ljudskemu okusu pa so najbolj ustrezale veseloigre. Jerneja Petrič natančneje opiše razvoj spominske in avtobiografske proze, ki kaže specifične razmere, v katerih je nastajala, in pomeni dva izmed najbolj produktivnih žanrov. V nadaljevanju podrobno predstavi življenje in ustvarjalni opus kar 37 piscev, ki jih razdeli v naslednje skupine: avtorji krščanske struje, proletarski pisci in zmerna levica, ideološko nevtralni pisci in humoristi, drugi pomembnejši ustvarjalci ter občasni in priložnostni pisci. O Louisu Adamiču kot osrednji osebnosti tistega časa je pisala njegova najvidnejša proučevalka Janja Žitnik. Za ustvarjalnost slovenskih povojnih emigrantov pa Helga Glušič opaža, da je ta močnejša na področjih politične in znanstvene publicistike ter verske, potopisne in v manjši meri tudi spominske literature. Najpomembnejše je delo Karla Mauerja ter pesmi Milene Šoukal, drugi vidnejši ustvarjalci so še Mirko Javornik, Marjan Jakopič, Frank Bükvič, Mara Cerar Hull ...

Literarni dejavnosti prekmurskih Slovencev je namenjeno samostojno poglavje, saj se od ostalih izseljencev ločijo po verski pripadnosti in navezanosti na tradicijo pisanja v prekmurščini. Mihael Kuzmič nas seznanja s kratkim zgodovinskim orisom izseljevanja, predstavi najpomembnejša avtorja, to sta Aleksander Kardoš in Jožef Novak, ter številne druge, ki so pisali prozo, poezijo in dramatiko, ki pa se v svojih idejnih, snovnih in motivnih elementih ni razlikovala od ustvarjanja ostalih slovenskih izseljencev. Vidni del ustvarjanja predstavlja prevodna literatura, zlasti iz madžarščine.

V drugem delu knjige Mirko Jurak predstavlja slovensko književno ustvarjanje v Kanadi. V uvodnem besedilu analizira zgodovinske, geografske in družbene razmere ter ugotavlja, da so Slovenci v večjem številu prihajali v Kanado po letu 1924, njihovo priseljevanje je potekalo v treh valovih. Danes naj bi v Kanadi živelo okoli 45 tisoč Slovencev, ki oblikujejo pestro društveno, cerkveno in kulturno delovanje. Na literarnem področju je zlasti v zadnjem desetletju najbolj kvaliteten del produkcije proza, in sicer romani ter kratke zgodbe, pesniško ustvarjanje je zelo raznoliko, tako po motivni kot tudi estetski plati, manj izrazita pa je dramatika. Podrobneje obravnavani avtorji so Zdravko Jelinčič, Ted Kramolc, Ludve Potokar, Irma Marinčič Ožbalt, Ivan Dolenc, Cvetka Kocjančič in Tom Ložar.

Zadnji razdelek knjige nosi naslov Biografije in bibliografije. V njem so prikazane življenjske usode 71 piscev, med katerimi je 12 žensk. Biografije so zanimivo branje, saj nam kažejo, v kakšnih situacijah se je znašel slovenski človek, kako je reagiral, kakšne preizkušnje so ga čakale ipd. Včasih tako srečamo prav neverjetne življenjske zgodbe posameznikov z obilico pustolovskega duha in iznajdljivosti, ki so morali veliko tvegati, a so z ogromno vitalne energije uspeli, za primer vzemimo življenje Friderika Barage, Louisa Adamiča ali Freda Bahovca. Kratkemu orisu življenjske poti posameznega avtorja nato sledi bibliografski zapis knjižnih izdaj njegovih del ter objave v antologijah.

Slovenski literarni ustvarjalci v ZDA in Kanadi so prikazani v širokem kulturno-zgodovinskem kontekstu svojega časa ter z različnimi oblikami izseljenskega delovanja, kot so misijonarsko poslanstvo, izdajanje različnih časopisov, glasil, zbornikov in knjig, prevajanje, organizacija športnih prireditev, slovenskega radia, nedeljske slovenske šole, članstvo v političnih, verskih ali kulturnih skupinah ipd. Njihova literarna razvojna pot se nam kaže preko opisa samih literarnih besedil, ki so opremljena z vrstnimi oznakami, idejnimi značilnostmi in kratko vsebino, pri kvalitetnejših delih pa temu sledi tudi slogovna analiza in obsežnejši komentar. Tematski, motivni in idejni elementi so pogosto vezani na

doživljanje obljubljene dežele, kjer se avtorji srečajo z občutki osamljenosti, tujosti in izkoreninjenosti; opazen je motiv odločitve, da zapustijo Slovenijo in s tem povezano pričakovanje, razočaranje, krivda ter notranja razklanost med obema deželama, saj se večkrat nostalgčno vračajo v preteklost in podoživljajo mladostne spomine iz domačih krajev. Pri vrednostnih sodbah so raziskovalci upoštevali zlasti inovativnost posameznega dela, opozorili so, kje preseže tipične vzorce pisanja izseljenskih avtorjev, na drugi strani pa vidijo glavne slabosti del predvsem v moteči tendenčnosti in propagandnosti, v konvencionalnih izseljenskih temah, patetičnosti ter površnem jeziku. Seveda pa je vrednotenje oteženo že z dejstvom, da so besedila nastajala v drugačnih okoliščinah kot slovenska literatura v matični državi in imajo zato poleg literarne vrednosti še narodnoohranjevalno vlogo, vzpostavljajo vez z domovino in svetom ter so del splošne narodove zgodovine.

Knjiga *Slovenska izseljenska književnost 2* je namenjena široki bralski publiki, saj je napisana poljudno, pregledno, dovolj sistematično, hkrati pa ustreza kriterijem znanstvenega teksta. Za dodatno privlačnost poskrbi še slikovno gradivo, kot so fotografije avtorjev, naslovnice, članov društev, pomembnejših rokopisov ipd. V knjigi je zbrano ogromno gradiva in podatkov, ki so tako prvič predstavljeni in dostopni širši slovenski javnosti na enem mestu. Delo povzema že obstoječe raziskave, ki jih dopolnjuje z novimi podatki, jih sistematizira in sintetizira, nekatera spoznanja pa so v celoti nova. Če so to problematiko do sedaj poznali predvsem raziskovalci izseljenstva, literarni zgodovinarji in radovedni posamezniki, je pričujoči pregled slovenske ustvarjalnosti zapolnil veliko praznino ne samo v literarni zgodovini, ampak v nepoznavanju slovenske zgodovine in kulture, ki se je odvijala izven matične države. Zbrano gradivo bo služilo kot nepogrešljiv temelj za vsa nadaljnja raziskovanja, saj je smiselno nadaljevati z monografsko analizo posameznih avtorjev in žanrov ter jim tako določiti ustrezno mesto in vrednost znotraj slovenske literarne zgodovine.

Mateja Pezdirc Bartol
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenska izseljenska književnost 3, Južna Amerika

Oddaljenost spreminja pravo podobo zaželjenega ali izgubljenega. Njegova olepšana in dopolnjena predstava, drugačna od prvotne, postane cilj vsakega hrepenenja. Tudi domotožje izseljenske literature se obrača k takšni presenetljivi podobi domovine. Njeno intenzivno hrepenenjsko podobo potrjujejo enakomotivne zasnove in podobne idejne prvine, saj je tema ne/prostovoljnega slovesa, sublimirana v nostalgijo, zapisana v ponavljajoče se stereotipe. Tega so se raziskovalci *Slovenske izseljenske književnosti 3* zavedali in sproti odbirali kvalitetne umetniške izdelke. Njihova literarna presoja pa je dihotomična, saj pri vrednotenju zdomske literature niso pozabili na njen poseben položaj ohranjanja identitete in razkrivanja lastne intimne ob spremenjenih (največkrat nezaželenih) pogojih življenja. Senzibilno izogibanje poglobljeni literarnoteoretski sodbi temelji na (neliterarnih) kriterijih določitve: pristnost piščevih občutij, zaradi dostopnosti najširšemu krogu bralstva pa prepričljivost njegovih del.

Razlog za takšen znanstven pristop je v sami trilogiji večkrat pojasnjen, še najbolj eksplicitno ga je predstavila Helga Glušič v sklepnih mislih (358): »Raziskava književnosti slovenskih izseljencev ni le izraz znanstvene zagnanosti in potrebe po strokovni informaciji, temveč odraz spoštovanja do vsega v izseljenstvu ustvarjenega kulturnega in predvsem književnega bogastva. Strožje vrednotenje kulturne dejavnosti in posebej književnosti, ki nastaja v izseljenstvu, je zaradi tega mnogo težje in zahtevnejše, čeprav je iz obsežnega

gradiva mogoče in potrebno poudariti tiste izstopajoče dogodke in osebnosti, ki sodijo v vrhove slovenskega izseljenskega literarnega ustvarjanja.« (podčrtala A.Z.S.)

Projekt Slovenska izseljenska književnost, posledica spremenjene politične situacije v 90. letih, je tudi odsev procesa svetovne književnosti, ki v kontekstu postmodernizma velikodušno sprejema v ustaljeni kanon »književnosti obrobja« (književnost novonastalih, prej literarno neuveljavljenih držav, črnska, južnoameriška književnost, literatura žensk...). Pri tem postopnem vstopanju v zaželjeni prostor slovenske književnosti se pri vrednotenju literarna zgodovina izseljenski književnosti najlažje znanstveno približa ravno s perspektivo »manjšinske literature«.¹ Pri obeh se namreč tolerantnost raziskovalnega pregledovanja, prepoznavna v evforičnem popisovanju, spreminja glede na faze razvoja. Začetne časopisne, revijalne in knjižne objave prve stopnje »manjšinske literature« uveljavljanja so bolj dokumentaristične, nase glasno opozarjajo s provokativnostjo, največkrat izraženo z radikalno drugačnim družbenopolitičnim prepričanjem. Monografija se s primerjanjem, redukcijo in vrednotenjem uspešno približuje zadnji uveljavitveni stopnji, kjer bo pri vstopu v širši kontekst slovenske književnosti potrebno poostri kriterije izbire, predvsem pa se znebiti sentimentalne strpnosti.

Tretjo knjigo *Slovenska izseljenska književnost* sestavljata popisa starejše in novejšje književnosti: Literarno delo južnoameriških Slovencev pred drugo svetovno vojno in Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki. O prozi prvega dela je pisala Irene Mislej, poezijo pa je pregledala Zora Tavčar. Obe raziskovalki sta v modalni sklep o neizvirnosti literarnih zapisov navedli podobne razloge: socialna pripadnost piscev (večinoma nižji socialni sloji) je vplivala na manjšo literarno osveščenost, pomanjkanje rednih glasil (predvsem zahtevnejše literarne revije) in pravih priložnosti pa zaviralo razvoj vrhunskega kulturnega življenja. Tako je Irene Mislej natančneje pregledala prozo Davida Fortunata Doktoriča, Gvidona (Zlatka) Jožefa Juga, Ivana (Jana) Kacina in Bogomila Trampuža Bratine. Vse te avtorje (razen Gvidona Juga) je vključila v svoj razdelek o poeziji še Zora Tavčar, saj so pisali tudi pesmi. Analizi njihovih pesmi je dodala razdelek z naslovom Drugi Pisci in Pesnice, kjer je zelo zgoščeno in poročevalsko dopolnila sliko najstarejšega izseljenskega pesniškega prizadevanja.

Drugi, obsežnejši, del knjige z naslovom Povojna slovenska književnost v Južni Ameriki je literarno pestrejši in bogatejši, saj zajema povojno generacijo, s katero se je slovensko kulturno življenje znatno obogatilo. Tako kot raziskave starejše izseljenske književnosti vsebuje »prepletanje različnih oblik izseljenskega delovanja, od misijonarskega poslanstva do organizacije dela v društvenem delovanju kulturnopolitičnih in verskih skupin, pri organizaciji periodičnega tiska in samostojnega založništva.«²

Prozno ustvarjanje zdomcev je Martin Jevnikar razvrstil po treh rodovih: prvi je zapustil Slovenijo maja 1945, drugi rod je približno deset let mlajši, tretji pa je začel ustvarjati šele v taboriščih ali v Argentini, saj so se njegovi predstavniki rodili po letu 1920. Namesto preglednega načrta pisateljevanja je ponudil izčrpen pregled urednikovanj in izdajanj naslednjih publikacij: lista *Svobodna Slovenija* (1941), zbornika *Koledar Svobodne*

¹ Začasni pojem manjšinska literatura vključuje vse skupine literarnih ustvarjalcev, ki so glede številčnosti in uveljavljenosti v podrejenem položaju zaradi jezikovnih, rasnih, spolnih, političnih geografskih ali drugih razlik. O odnosu med večinsko in manjšinsko književnostjo so pisale: Rada Iveković, Sudbina »slabog« subjekta i kritika »nastajanja ženske«, *Književnost* 41/8-9 (1986); Nina Pelikan Strauss, Rethinking Feminist Humanism, *Philosophy and Literature* 14/2 (1990); Sandra M. Gilbert in Susan Gubar, Sexual Linguistics: Gender, Language, Sexuality, *New Literary History*, 16 (1985).

² Helga Glušič, Sklepnja misel, *Slovenska izseljenska književnost*, 1999, 357.

Slovenije za leto 1949, revije *Meddobje* in informativnega glasila *Glas Slovenske kulturne akcije*. Osrednjo pozornost pa je posvetil šestnajstim pisateljem (Mirko Kunčič, Marijan Marolt, Ruda Jurčec, Lojze Ilija, Andrej Prebil, Franc Sodja, Jože Krivec, Stanko Kociper, Ludvik Ceglar, Vojko Arko, Zorko Simčič, Ivan Korošec, Tone Brulc, Marko Kremžar, Tinko Bertonec, Andrej Rot), pri katerih ga je zanimala tudi neliterarna dejavnost. Raziskava Poezija Helge Glušič uredi gradivo glede na pesniške zbirke, pesnikova pomembna obdobja (»begunstvo«, službovanje, obiski in izleti), najpogosteje pa upošteva tematološko razvrstitev. Avtorica ugotavlja, da so dominsvetovsko duhovno tradicijo, iz katere so izšli najstarejši zdovski pesniki, sprostiti šele novi tokovi poezije (pesniki France Papež, Tine Debenjak ml., Vinko Rode). Šele ta poezija, predvsem najmlajše generacije, je prisluhnila drugačnemu geografskemu okolju in se z novimi motivi oplemenitila, z bivanjskimi in s socialnimi vprašanji pa poglobila.

V zadnjem razdelku (Dramatika) Taras Kermauner izseljenske drame primerja z dramami NOB – to žanrsko primerjavo izdela na tematološki podobnosti (vsaj polovica dram zajema snov iz dogodkov druge svetovne vojne) in odsotnosti umetniške vrednosti. Oba tipa dram se razlikujeta le po času uprizoritve, saj so bile drame slovenske politične emigracije (SPED) napisane šele po vojni, temu primeren je tudi »premaknjeni« čas njihovih uprizoritev. Razprava je zaradi primerjalne metode kompleksnejša, a jo razpršenost ugotovitev, neuravnoveženost znanstvenega in neznanstvenega jezika, objektivnost, ki prehaja v pomensko in versko presojo, mestoma (zaradi amplifikacij) naredi nepregledno in fragmentarno.

Množica podatkov, ponazorjena s fotografijami publikacij in avtorjev, je v Sklepni misli (Helga Glušič, 357-360) zajezena in usmerjena z izbiro najbolj zanimivih in kvalitetnih literarnih del. Avtorica med ustvarjalci prvega vala izpostavi pesniški delež Davida Fortunata Doktoriča, v kulturnem delovanju drugega vala pa poudari publicistično, poetično in organizacijsko dejavnost literarnega zgodovinarja Tineta Debeljaka. Od pripovednikov v tem valu posebej »pohvali« Ruda Jurčeca, od dramatikov Zorka Simčiča ter pesnike Franceta Papeža, Vinka Žitnika in Vinka Rodeta.

Hrepenenje se je zarastlo tudi v življenje najmlajše izseljenske generacije, ki zapisuje svoja bivanjska občutja identitetne razklanosti v slovenščini in španščini. Oddaljenost od zgodovinske travme je pri mlajših ustvarjalcih povzročila posrečen spoj obeh kulturno-geografskih okolij in narekovala nenavadna in kvalitetna literarna dela. Vse tri knjige *Slovenske izseljenske književnosti* so jih dovolj natančno predstavile slovenski javnosti in pospešile proces vključevanja v slovensko literarno tradicijo.

Alojzija Zupan Sosič
Filozofska fakulteta v Ljubljani